

EUHARISTIJA SREDIŠTE LITURGIJE I ISHODIŠTE DUHOVNE OBNOVE

Iz bogatstva teološko-liturgijskog razmišljanja Ivana Merza (II.)

Ako čitamo Merčev *Dnevnik* i njegove članke i predavanja, ako promatramo njegov život i njegov liturgijsko-vjerski apostolat, postaje nam posve jasno da je Merz shvatio vrijednost i ljepotu liturgije i njezinu nenadomjestivu važnost za naš osobni susret s Bogom i za cjelokupnu temeljitu liturgijsku obnovu. Živeći intenzivno s Crkvom pomoću liturgije, uvijek je o liturgiji i govorio i pisao s mnogo ljubavi i zanosa. O tome smo pisali u članku *Duhovna obnova po liturgiji*, u *Služba Božja* 3 (1987) 213-224.

Ovaj put želimo iznijeti Merčevo razmišljanje o euharistiji posebno o misi kao središtu liturgije i ishodištu duhovne obnove, jer euharistijski misterij – kao središnji misterij liturgije – zauzima glavno mjesto u Merčevu životu i apostolatu i u njegovoj cjelokupnoj pisanoj riječi. On je svaki dan, s francusko-latinskim misalom u ruci, skupa sa svećenikom molio svetu misu i primao svetu pričest. Uvjeren, da je misa središte i srce liturgije i da bez nje nema pravoga liturgijskog života, često je i s mnogo žara i ljubavi govorio i pisao o misi, o načinu djelatnog sudjelovanja u misi, o pričesti, o upotrebi misala, o gregorijanskom pjevanju za vrijeme mise. Njegovo ponašanje za mise ostavljalo je na sve izvanredan dojam, jer je tada izgledao kao preobražen. Svagdanje sudjelovanje kod mise za njega je bilo „svečanost prepuna čudesa, koju navika nikada nije učinila banalnom”.¹ Stoga je i znao o misi pisati s onoliko zanosa i ljubavi.

1. O misi i euharistiji općenito

Čovjek je pozvan da pronalazi svoj smisao i ostvaruje svoje savršenstvo u zajedništvu s Bogom. Merz je zarana shvatio da se to zajedništvo najbolje i najuspješnije ostvaruje pomoću mise i euharistije. Zato je davno, prije nego je postao apostol vjerske i liturgijske obnove, počeo upravo pomoću mise i euharistije ostvarivati svoje zajedništvo s Bogom.

Merz nije primio u svojoj obitelji dubljega vjerskog odgoja. Stoga je njegovo vjersko usmjerenje i dozrijevanje pod vodstvom prof. Ljubomira Marakovića započelo tek u osmom razredu gimnazije. Trudio se da bi prakticirao vjeru, ali su ga još salijetale sumnje, pa se događalo da bi katkad propustio i nedjeljnu misu. I samo se katkad pričešćivao. Ipak, već je tada bio uvjeren da nas pričest

1. J. RADIĆ, *Liturgijska obnova u Hrvatskoj, Makarska 1966*, str. 134; usp. D. ŽANKO, Dr. Ivan Merz – sjedinjen s Kristom, moli sv. misu, u *Život s Crkvom* 8(1938) 194.

vodi zajedništvu i životu s Bogom. Pisao je tada: „Danas sam se veselio pričesti i nastojao sam se uvjeriti — malo je skepse u mene — da primam Boga, koji je iz ljubavi dao Sebe za utjehu i hranu slabim ljudima. Pričest je izvor života.”² Premda misa u to vrijeme za njega još nije bila nešto izvanredno, ipak se katkad znao oduševiti za misu i liturgiju. Na Uskrs 1914. zapisao je među ostalim u svoj *Dnevnik*: „Danas sam bio na velikoj misi u biskupovoj crkvi. Pjevalo se glagoljaški. Ljepše je nego latinski. Da se misa služi glagoljicom, bilo bi uzvišenije i više bi privlačilo Hrvate.”³ Sve je više žeađao za pričesću, pa je petnaestak dana kasnije pisao: „Čitam *Gral* i sve se više uživljam i uzdižem. Što više upoznajem katolicizam, to više vidim da je nescrpiljivi. Već želim da primim Tijelo Njegovo, svrhu i posljednji uzrok čovječanstva. Kolika je Ljubav Njegova, kad On, Neizmjernost, koga ne možemo shvatiti, On, koji ravna svemirom i svakom travkom i koji zna i gleda na prepiranje sićušnog ljudskog rada, daje nama, malenima i ništavima, Sebe na blagovanje.” Tome je dodao citat iz *Novalisa* (na njemačkom): „Malo ih je koji znaju tajnu ljubavi, koji osjećaju nezasitnost i vječnu žeđ za pričesti. Božje je značenje ljudskim osjetilima zagonetka.”⁴ Petnaestak dana prije polaska u vojnu akademiju zapisao je: „Napasti navale užasno, no molitva me diže. U svetinji nad svetinjama (Rabindranath Tagore) — u srcu mom, nepokolebljiva je vjera. Skepse ima. Vječit je boj. . . Gledat ću da odem na ispovijed prije polaska (u vojnu akademiju u Bečko Novo Mjesto) i da primim Tijelo, za okrepu u budućem životu.”⁵

Merz se s 18 godina divio i klanjao neizmjernoj ljubavi Krista, stvoritelja i gospodara svemira, koji se u pričesti dariva nama, slabim ljudima. On je pisao: „U nedjelju je pričest. Ne mogu shvatiti da će Krist, Bog-Stvoritelj, Onaj, za kojim sve teži, koga čovjek u snu i na javi osjeća, Onaj jaki i svemoćni, . . . da će Taj biti moj, da će se razgovarati sa mnom, čovjekom za koga samo ja pravo znadem. Po tome, baš, vidim da je to On, jer pokazuje u tome svoju neizmjernu ljubav.”⁶ Nekoliko mjeseci poslije toga već je bio posve uvjeren da ga samo Bog može usrećiti. Zato je i pisao da će pokušati što više se Bogu približiti, za njim čeznuti da bi zaista postao sretan.⁷ Svjestan je da se to ne može ostvariti bez pričesti, molitve i razmišljanja. Stoga je već tada bio neobično sretan kada se mogao pričestiti i razmišljati o pričesti. Govorio je da mu se veoma sviđa mir i tišina crkvice, jer tu, uz treperenje vječnog svjetla, može razmišljati i vječno se diviti misteriju euharistije, tome sjaju, veličini i neizmjernoj Ljubavi i tu može mirno i dugo moliti.⁸ Može se reći da je on već u tako mladoj dobi na mističan način osjećao Kristovu prisutnost u euharistiji. Zapisao je: „Sjajna su neka mjesta iz Ivanova evanđelja

2. I. MERZ, *Dnevnik* (otipkano pisaćim strojem), Zagreb 1972, str. 23.

3. Isto, 32.

4. Isto, 38.

5. Isto, 99.

6. Isto, 121.

7. Usp. Isto, 242.

8. Usp. Isto, 319-320.

o pričesti. Kod zadnje pričesti mnogo sam o njima razmišljao i tako se uživio da sam zbilja mistički osjećao pretvorbu i da je ondje prisutan Krist, kojemu se moramo klanjati.”⁹ Dva mjeseca poslije zapisao je i ovo: „Kad bih se sastao s kakvim bezvjercem, ne bih mu znao reći što je Euharistija, ne bih mu znao dokazati što osjećam. Što više: kad sam gdje god u vedroj, svijetloj, sunčanoj prirodi, pa pomislim na svoje osjećaje kod pričesti, čudno mi je, kao da je to bio neki san, tajanstven, čudan i lijep san, neki osjećaj, neko ozračje, kojeg sada nemam, a kad sam u tom osjećaju, zaboravim sve, samo me nešto vuče, neodoljivo vuče, jedna molitva vodi drugoj, čežnja, nostalgija, vječno udisanje, da, upravo treba napor da se prestane osjećati i težiti tamo. Sav je život lijepa i velika tajna.”¹⁰

Merz je pisao da čovjek u svakom času osjeća kako je sam malen i kako je velik Bog i njegova ljubav, Onaj koji je za nas umro i dariva nam svu svoju ljubav, dariva nam samoga sebe za hranu. Govorio je da je nemoguće izreći što čovjek osjeća u duši kada se Bog s nama sjedini u pričesti; tada se u nama rađa „želja za još više i više, za Kristom cijelim, za Svjetlom, za Bogom-Stvoriteljem za kojim srce naše eruptivno teži. . . To bi htio čovjek u svojoj veličini. Htio bi biti ne-tijelo, i spojen s tim Sjajem”.¹¹

Vidimo kako se Merz sve više uživljavao u misterij euharistije. Već u ovo vrijeme toliko je duboko prodro u svijet duha i molitve da mu se taj svijet katkad činio stvarnijim od onoga materijalnog koji ga okružuje. Ali, on je želio ići još dublje i potpuno zaroniti u duh molitve. Česta pričest to mu je omogućivala. Zato je Merz sada shvaćao želju Pija X. da vjernici često primaju svetu pričest. On je pisao: „Čovjek je ovdje samo putnik, njegovo pravo određenje nije ovdje, na toj zemlji, on je izabran za nešto više. Uistinu, kad se čovjek zavuče u samoću, u tamu, sav realni svijet, svi drugovi, prijatelji, sva čarobna priroda čini mu se snom. Čovjek tada osjeća da je ona nerealna, a misao da je prava realnost, da je duševni svijet, svijet noći i molitve, realniji od svega uopće što vidljivo postoji. Treba težiti samo za tim životom, za tom realnošću. Jest, još sam slab, uživam u Euharistiji i u tom duševnom životu, ali vidim da je to ništa, da treba još dublje i dublje zaroniti u taj veliki svijet. Sada razumijem velikog papu Pija X. što je izrazio želju da vjernici često, pače i svaki dan blaguju Gospodina. Samo time može se dublje i dublje zaći u taj svijet, približiti se Gospodinu i s njime se razgovarati.”¹²

Merz je početkom 1916. morao poći u vojsku, u rat. U vojsci je ostao sve do svršetka rata, a najveći dio toga vremena proveo je na talijanskoj fronti. Tu je svaki dan gledao oko sebe patnju i umiranje, proživio je sve strahote rata. To ga je još više poticalo na duboko razmišljanje o smislu života, o vječnosti, o otkupiteljskoj ulozi patnje, o Kristu patniku, o misteriju euharistije, o životnoj snazi

9. Isto, 201-202.

10. Isto, 260.

11. Usp. Isto, 273.

12. Isto, 326-327.

molitve. Merz o svemu tome razmišlja, svoje razmišljanje zapisuje i tako nastaju predivne stranice njegova *Dnevnika*. Iz tih se stranica vidi da se njegova vjera kroz ratne patnje još više učvrstila, sazrela i produbila.

Za vrijeme ratnih strahota njegova je duša doživljavala posebne utjecaje milosti. Tako su, malo-pomalo, iščezle iz njegova života sve sumnje i sva kolebanja. On je u to vrijeme došao do dubokog uvjerenja da samo kršćanski principi imaju vrijednost apsolutnih istina, i da samo pomoću njih čovjek može dobiti potrebnu snagu da podnese svu tragediju života, sve strahote rata i da samo ti principi mogu dati istinito i zadovoljavajuće tumačenje svih patnja.

Bilo bi zanimljivo i korisno opširno prikazati njegov ratni *Dnevnik*. Mi ćemo ovdje navesti samo nekoliko njegovih razmišljanja o euharistiji i misi.

On je priznavao da ratne okolnosti i na njega djeluju, pa da nije uvijek vjeran svojim načelima kako bi htio i želio. Zato je i čezno za snagom euharistije. U ožujku 1916. zapisao je u svoj *Dnevnik*: „Upravo sada trebam duševne snage, trebam da crpem iz nepresahljivog vrela Ljubavi, iz one svesilne moći Euharistije, koja napunja dušu rasvjetom, koja je svjetlija od dana, koja je pretvara u duševno zadovoljstvo, koja smiruje u osjećanju nečega nepoznatog i neizmjernog. Silno, svesilno bih htio opet tome Vrelu. O, Deus, adiuva me!”¹³

Merz je i za vrijeme rata neumorno nastojao produbiti svoju vjeru i svoj unutarnji život. Koliko su mu prilike dopuštale, trudio se i nastojao da svoju vjeru i duhovni život hrani i potkrepljuje euharistijom, dnevnom molitvom, razmišljanjem, dobrim djelima. Može se reći da je on već tada nastojao i uspijeva biti uvijek sjedinjen s Bogom. O tome svjedoče citati iz njegova *Dnevnika* zapisani u to vrijeme:

„Rano sam ustao, otišao na pričest i nastojao sam se zadubiti u taj misterij. Pa mi se čini da sam doista duboko zaronio u samog sebe i u onaj svijet.”¹⁴

„Nema svete Euharistije. Živim ovdje kao poganin ili kao kakva zvijer, kao da Agnus (Jaganjac) nije više u središtu kosmosa, kao da Ga uopće nema. Bože, Tješitelju, dođi da moju prirodu prožmeš atomima vječnosti, pa da tako — sličiji Tebi — razumijem tijek bivovanja. Moderna se država brine za rum, a sv. Euharistija je sporedna stvar. Gdje su vojni svećenici? Zašto napuštaju svoja stada upravo onda kad im je Bog najpreči?”¹⁵

„Nova generacija mora biti zdrava, vesela, lijepa. Ono što je ružno posljedica je grijeha. Zato treba da se čovjek svlada i da njegovanje zdravlja i ljepote smatra kao sredstvo da sebe svlada i da ojača volju. — Boga zaboraviti nikada! Neprestano težiti za sjedinjenjem s njime. Svaki dan — ponajbolje zoru — upotrijebiti jedino za razmišljanje i molitvu, po mogućnosti u blizini Euharistije ili kod sv. mise. Taj sat valja da bude izvor dana, u tome satu valja da čovjek zaboravi

13. Isto, 346.

14. Isto, 394.

15. Isto, 464.

na cijeli svijet, da potisne sve svjetske brige, svu nervozu života, da bude miran kao u kolijevci. U tome se satu moraju stvoriti planovi za budući dan, tu se razmišlja o blazitim greškama i moli milost da se svlada sva slabost. Bilo bi grozno kad ovaj rat ne bi imao nikakve duševne koristi za me! Ne smijem onako živjeti kao što sam živio prije rata. Moram započeti novi, preporođeni život u duhu novo-spoznatog katolicizma. Jedini Gospodin neka mi pomogne, jer čovjek sam iz sebe ne može ništa.”¹⁶

„O Bože, da sam već kod Tebe! Najbolje bi bilo da plamenom svoga Milosrđa sažgeš parazite grijeha, koji su se usukali u moju dušu, pa da dobar i svet stupim u Te, ili barem da u životu budem nadahnut svetom radošću i nadčovječjom voljom. Lako je pisati, ali teško je sveto živjeti.”¹⁷

„Kada ćemo sami sebi biti svjesni, kad će naša duša samu sebe razumjeti, kad će zbiljski oćutjeti svoj savez s Bogom? — Apstinencija i Euharistija su putovi, koji nas onamo vode. Post i pričest, dvije oprečnosti. Post zadaje muku i lišava nas užitka, a pričest nam daje neizmjerni užitak i pretvara naše tijelo u Božanski bitak. . . Razmišljam kako su sretni ljudi u samostanu. Oni se uvijek mogu baviti molitvom i dobrim djelima.”¹⁸

„Mnogo je u ovo zadnje vrijeme prošlo kroz moju glavu. Tu je ona borba protiv tijelu, nastojanje da se umom dignem nad sve ovo i da se sjedinim s prirodom pa s Bogom. . . Bože, koliko Te ljubim, koliko Ti zahvaljujem što mi sada dušu napunjaš čudnom, punom slašću. Kako se moja duša diže, kako leti k Tebi, htjela bi da nadčovječnom snagom razbije ova prsa i da ode gore i da se vječno s Tobom sjedini.”¹⁹

„Bože, daj mi urnebesnu snagu da sve svoje strasti skupim u šaku, da ih zahvatim desnicom rukom i topovskom snagom hitnem o stijenu, da se kao staklo razbiju i razlete na sve strane. Bože, Bože, kada ću to moći, kada ću zemljom stupati pročišćen. . . Daj mi, Bože, silnu volju, pa makar bio go i bos! Jer, ako sam već na svijetu, svejedno je da li imam pod vratom zvijezdu ili da mi košulja proviruje na lakat. Glavno je veliko Ja, sloboda duha, koja se ni smrti ne boji, a ostalo je sve sporedno.”²⁰

Čitajući tako Merčev *Dnevnik*, možemo jasno gledati njegov nutarnji napredak. Vidi se kako su strahote rata Merza sve više i više uzdizale prema Bogu i kako je on iskoristio rat za svoje neprestano usavršavanje. Snagu je crpao u euharistiji, molitvi, razmišljanju. Zato se on iz rata vratio kao čovjek pročišćene, duboke i proživljene vjere.

Za ponovnih studija u Beču nakon rata i posebno u Parizu Merz je sve intenzivnije živio s Crkvom kroz liturgiju, jer je sve bolje shvaćao prijeku potrebu litur-

16. Isto, 481-482.

17. Isto, 525.

18. Isto, 474.

19. Isto, 356-357.

20. Isto, 532-533.

gije i posebno svagdanje mise i pričesti za istinski i duboki vjerski život. Otada euharistijski misterij zauzima prvo mjesto u njegovu životu, jer je to glavni i središnji misterij liturgije. Zato je, kad se vratio u Zagreb, postavio upravo liturgiju, posebno misu i pričest, kao sredstvo cjelokupne duhovne obnove.

Kad je Merz započeo svoj rad i apostolat u Zagrebu, on je već tada uglavnom sve promatrao i vrednovao pod svjetlom vječnosti i nadnaravnosti, pa je, dosljedno tome, sve ono što je usmjereno prema molitvi, prema liturgiji, imalo za njega posebnu vrijednost i privlačljivost. Koliko vječni život nadvisuje sve što prolazi, toliko sredstva koja nam pomažu postići taj život treba da imaju prednost pred svim ostalim. Zbog toga je Merz i bio uvjeren da je misa srce i središte liturgije, da je ona najveća stvar u Crkvi i da bez nje ne može biti pravoga liturgijskog života. Zato ona i mora biti središte dana i zauzimati glavno mjesto u životu svakoga vjernika. Kao što su Kristove misli za vrijeme njegova zemaljskog života bile upravljene prema Kalvariji, tako i Crkva upravlja svoje poglede prema oltaru, jer se upravo na oltaru događa najveće čudo svijeta — tu se naime ovjekovječuje pravi socijalni čin, Kristova žrtva za sve ljude i u ime svih ljudi. Molitve koje se mole i pjevaju za vrijeme mise, prema Merčevim riječima, prava su remek-djela književnosti i glazbe. Misa nas najintimnije ujedinjuje s Bogom dajući mu najdostojniju hvalu, jer se mi u misi zajedno s Kristom prinosimo Bogu Ocu. Prema Merzu, liturgijska molitva i, posebno, misa imaju i socijalnu ulogu, jer su njihovi plodovi jedinstvo, ljubav, sloga i međusobno razumijevanje. Vrhunac mise je pričest, gdje primamo Krista, pa se na taj način naša duša napunja milošću, i tako već na zemlji na neki način počinjemo živjeti buduću slavu.^{2 1}

2. Idealna misa je pjevana misa

Merz je zarana posve ispravno shvatio da je euharistija izvor života Crkve i da se „iz liturgije, osobito iz Euharistije, kao s izvora, izliva na nas milost te se najvećim uspjehom postizava ono posvećenje ljudi i proslava Boga u Kristu, prema čemu se, kao prema svojoj svrsi, stječu sva druga djela Crkve” (SC 10). Zato je on i naglašavao posebnu važnost i vrijednost mise za naš vjerski život.

On je smatrao da posebnu važnost u misi ima pjevanje, jer nam upravo pjevana misa omogućuje da dublje i bolje shvatimo misao i poruku liturgijskog teksta, jer glazba na neki način tumači tekst nadahnjujući se na njemu. Zato je on i davao prednost pjevanim misama. Pisao je: „Misa prikazana od našega Gospodina Isusa Krista na zadnjoj večeri bila je pjevana, pontifikalna misa. I u prvim stoljećima kršćanstva misa je uvijek bila pjevana, i narod je pjevao naizmjenično sa svećenikom.”^{2 2} I na drugom mjestu: „Originalna sveta misa, koju je Gospod

21. Usp. Isto, 481-482; Isti, Duhovna obnova po liturgiji, u Luč 1(1924) 13,17; Isti, Nešto o ljepoti rimokatoličke liturgije — Svjedočanstva suvremenih francuskih književnika, u Život 5/1924) 262-263, 266; Isti, L'influence de la liturgie sur les écrivains français de Chateaubriand a nos jours (doktorska dizertacija), Zagreb 1923, str. 239-243.

22. Isti, Liturgijski kutić, u Posestrimstvo 3 (1924) 37.

ustanovio za Veliki četvrtak, bila je *pjevana misa*. Svim kršćanima je dakle ideal misa, u kojoj se pjeva, a ne tiha misa.”²³

Tiha misa, govorio je Merz, uvukla se u praksu poslije i često nam je prikladna, kada nam se žuri. Ali, moramo davati prednost svečanoj, pjevanoj misi, jer ona bolje odgovara dostojanstvu svetih obreda i dostojanstvu Božjega hrama.²⁴ Za vrijeme svečane, pjevane mise, zahvaljujući njezinu polaganom i dostojanstvenom odvijanju, čovjek već osjeća kucanje vječnosti. Mi se ujedinjujemo sa stanovnicima neba, dok sa svetom liturgijom pjevamo hvalu Bogu, a radi toga smo i stvoreni. Čemu se onda žuriti dok pjevamo Bogu? – pita se Merz. Mi, pjevajući, na neki način već postižemo svoj cilj, jer anticipiramo i približavamo se onoj uzvišenoj nebeskoj liturgiji, gdje anđeli i sveti slave Boga, i gdje ćemo ga i mi jednom zauvijek slaviti i promatrati. Potrebno je zato zaroniti u ovaj misterij i upravo osjećati Božju blizinu.²⁵

Merz je isticao da pjevanje za vrijeme molitve na poseban način ujedanjuje duše u jednoj jedinoj misli, u istoj zajedničkoj molitvi, uzdižući ih k Bogu; ono nam pomaže da dublje i bolje shvatimo misu i njezine tekstove.²⁶ Glazba, kazao je Merz, izvire iz riječi, iz teksta, pa stoga i treba biti podvrgnuta tekstu, prateći ga i nadahnjujući se na njemu. Na taj način glazba tumači tekst s čuvstvene strane, pomažući nam da što dublje shvatimo misao i poruku teksta. Mi pjevajući izražavamo svoje unutarnje osjećaje, pa zato, kada više pjevača u crkvi pjeva, svaki pojedinac prelijeva u one zvukove svoje najintimnije osjećaje i tako ih saopćuje drugima; na taj način zajedničkim pobožnim pjevanjem mi se međusobno obogaćujemo i ujedinjujemo. U tome je velika važnost i vrijednost liturgijskog pjevanja.²⁷

Pjevanje time dobiva socijalnu značajku. I to time što povezuje jedne s drugima, ujedanjuje nas i omogućuje nam međusobno obogaćivanje. Zato je, prema Merzu, samo po sebi razumljivo da će avangardni katolici, to jest članovi Katoličke akcije, prihvatiti papin poziv izražen u *Il fermo proposito* od 11. lipnja 1905., pa će zajednički prisustvovati svetoj misi i svi će se pričešćivati; također će ujediniti svoje glasove u liturgijskom pjevanju, a sveta glazba će, sa svoje strane, ujediniti jedne s drugima i sve zajedno s euharistijskim Bogom.²⁸

Merz, međutim, naglašava da će pjevanje postići svoju svrhu samo tada ako bude dobro izvedeno; ali, ne samo dobro s obzirom na tehniku i glasove nego i iznad svega dobro s liturgijskog gledišta. Kad se radi o misi, pjevanje će biti litur-

23. Isti, Razmatranje o Rimskom misalu, u Hrvatska prosvjeta 3-4 (1922) 84-85.

24. Usp. Isti, Liturgijski kutić, u Posestrimstvo 3 (1924) 37.

25. Usp. Isti, U krilu svete liturgije, u Hrvatska prosvjeta 12 (1924) 512.

26. Usp. Isti, Liturgija i sveti Franjo Saleški, u Franjevački vjesnik 4 (1928) 105; Isti, Liturgijski kutić, u Posestrimstvo 5 (1923) 84.

27. Usp. Isti, Razmatranje o Rimskom misalu, u Hrvatska prosvjeta 3-4 (1922) 85; Isti, Liturgijski kutić, u Posestrimstvo 3 (1924) 36.

28. Usp. Isti, Liturgijski kutić, u Posestrimstvo 3 (1924) 36.

gijsko samo ako bude odgovaralo pojedinim dijelovima mise, liturgijskom vremenu i blagdanu dana. Zbog toga on uporno naglašava potrebu da svaki vjernik za vrijeme mise ima u rukama misal, koji je potrebno proučiti da bi se znalo koji tekst, koja pjesma odgovara pojedinom dijelu mise, određenom liturgijskom vremenu crkvene godine ili blagdana koji se slavi.²⁹

Merz je zabilježio ono što je pripovjedio neki svećenik koji je navodno rekao Piju X: „Sveti Oče, Vi ste zabranili toliko stvari; na koncu, što će biti dozvoljeno pjevati za vrijeme mise?” Papa mu je na to odgovorio: „Sinko, ne pjeva se za vrijeme mise, nego se pjeva misa.”³⁰ Merz je oduševljeno prihvatio tu pouku i često je ponavljao. Zato je poticao da bi se pjevali promjenljivi i stalni dijelovi mise na gregorijanskom koralu. To je on činio i zbog toga što je situacija u mnogim hrvatskim krajevima bila posve drukčija. Naime, u nekim krajevima pjevale su se uglavnom pučke pjesme na hrvatskom jeziku, bilo na pjevanim bilo na recitiranim misama; katkad je zbor višeglasno pjevao stalne dijelove mise, ali veoma rijetko promjenljive dijelove. Pučke pjesme koje su se pjevale često uopće nisu odgovarale pojedinim dijelovima mise, a katkad su bile u suprotnosti s molitvom svećenika. U tim su krajevima rijetka bila mjesta i crkve u kojima je misa slavljena uz liturgijsko pjevanje. Međutim, u drugim krajevima, uglavnom u biskupijama uz jadransku obalu, sudjelovanje puka u misi, pa i u drugim liturgijskim obredima, bilo je prilično živo i aktivno, to jest sav narod, predvođen zborom, pjevao je na staroslavenskom, a u nekim župama (biskupijama) na latinskom, ali još više na *Ščavetu* promjenljive i stalne dijelove mise koji se pjevaju; na razne svetkovine pjevala se Služba čitanja, Jutarnja i Večernja; pjevao se i oficij za pokojne na sprovodima i na Dan mrtvih.³¹

Kako se došlo do toga da su se u nekim krajevima pjevale uglavnom samo pučke pjesme za vrijeme mise? — pitao se Merz. Kakav treba da bude naš odnos prema toj činjenici? Merz je naglašavao da pučke pjesme i nisu sastavljene za liturgijsku upotrebu, nego su pjevane izvan mise, u kućama, na poljima, kod raznih svjetovnih proslava. Po njemu, one mogu biti pjevane u crkvi, ali da ne ometaju gregorijansko pjevanje, to jest mogu se pjevati prije i poslije mise, za vrijeme vjeronauka i drugih sastanaka. Ipak, on je sa žaljenjem konstatirao da se takve pjesme izvode za vrijeme cijele mise, koju celebrant tiho recitira, ali također i za vrijeme svečane mise. Tako svećenik moli za sebe na jedan način, a narod ili zbor pjeva sam za sebe. Međutim, trebalo bi da sav narod prati molitve svećenika i da s njim zajedno moli ili pjeva misu, kako to zahtijeva liturgija dana.

Merz je ipak jasno naglašavao da Crkva ne odbacuje pučke pjesme, nego im određuje mjesto koje im pripada zahtijevajući da oblikom i sadržajem budu prikladne da dadu slavu Bogu; zbog toga se ne može dopustiti da se pjevaju, na prim-

29. Usp. Isti, Liturgijski kutić, u Posestrimstvo 5 (1923) 84-85.

30. Isti, Liturgijski kutić, u Posestrimstvo 3 (1924) 37.

31. Usp. J. RADIĆ, Liturgijska obnova u Hrvatskoj, Makarska 1966. str. 147-178; D. KNIEWALD, De motu liturgico in Croatia, u Ephemerides Liturgicae 74 (1960) 439-454.

jer, za vrijeme euharistijske molitve ili za vrijeme pričesti. U tim časovima mogu se pjevati: *O salutaris Hostia, Ave verum, Adoro te devote*. . .

Merz je također upozoravao da je kukavan sadržaj nekih pjesama, i to toliko da one radije podsjećaju na ljubavne. Ipak ima i dobrih, a one bolje nastale su pod utjecajem latinskih himana i kantika. Stoga je Merz naglašavao da će umjetnička vrijednost pučkih pjesama biti toliko istinskija (vjerodostojnija), koliko više prirastu liturgijskom duhu, to jest koliko po sadržaju budu bliže liturgijskim tekstovima, a po glazbi gregorijanskom pjevanju.³²

Merz je pozivao sve članove Katoličke akcije, kao i svakog vjernika, da nastoje kako bi se stvorio novi duh i postiglo ispravno shvaćanje liturgijskog pjevanja. I dodao je: „Ako dobro pjevamo, uvijek se više približavamo onoj uzvišenoj liturgiji, koja je prvi izvor svih liturgija i koja se od vjekova vrši u nebu, gdje korovi anđela slave Boga promatrajući ga licem u lice i pjevajući Svet, svet, svet je Gospodin Bog svemira.”³³

Kako vidimo, Merčeve ideje i opažanja o pjevanju za vrijeme mise nisu imali važnost samo u njegovo vrijeme; one vrijede i sada i uvijek. Na taj način on je nastavio zacrtavati put liturgijske i duhovne obnove i pokoncilске liturgijske reforme.

Koncilska Konstitucija o svetoj liturgiji *Sacrosanctum Concilium* govori posve sličnim riječima i izrazima o dostojanstvu svete glazbe, o njezinoj vrijednosti i važnosti u liturgijskim obredima, posebno u onim svečanim (SC 112-113).

3. Misal i djelatno sudjelovanje u misi

Smatramo da je Merčeva najveća briga u njegovu liturgijskom apostolatu bila potaknuti hrvatsku katoličku mladež i sve vjernike na djelatno sudjelovanje u euharistijskom slavlju, to jest da mole misu iz misala, zajedno sa svećenikom. Na to je poticao svojim primjerom. Ali, isto tako je i svojim riječima u najrazličitijim prigodama, u predavanjima i u člancima, neprestano naglašavao da je za pravu duhovnu obnovu prijeko potrebno svjesno djelatno sudjelovanje u misi.

Zato je s velikim oduševljenjem i radošću pozdravio 1921. godine prvo izdanje *Rimskoga misala*, što ga je priredio prof. D. Kniewald. Merz je tada još bio u Parizu na studijama, ali je u *Hrvatskoj prosvjeti* napisao razmišljanje o potrebi i vrijednosti misala.³⁴ Istaknuvši da neki drugi narodi već duže vrijeme ima-

32. Usp. I. MERZ, Liturgijski kutić, u *Posestrimstvo* 8 (1925) 118-119. Isti, *Preporod crkvene glazbe*, u *Narodna politika* 6 (1923) 2.

33. Isti, Liturgijski kutić, u *Posestrimstvo* 5 (1923) 86; Usp. Isti, *Preporod crkvene glazbe*, u *Narodna politika* 6 (1923) 3.

34. Isti, *Razmatranje o Rimskom misalu*, u *Hrvatska prosvjeta* 3-4 (1922) 81-87.

ju misal na svome jeziku, raduje se da će se odsada i hrvatski vjernici moći služiti misalom, što će omogućiti dublje sudjelovanje u liturgijskom životu Crkve. S misalom osobna molitva postaje socijalna i opća. Postaje nam jasnije i značajnije pojedinih momenata Kristova života, jer su u misalu sakupljene sve najglavnije ideje, koje se odnose na onaj događaj iz Kristova života, koji toga dana slavimo. Liturgija tako poprima i odgojnu ulogu, te se s pravom može smatrati da je misal pedagoško djelo u najizvrsnijem smislu. Mi, naime, u liturgiji tijekom crkvene godine razmišljamo o glavnim tajnama vjere, u kojima se kao u ogledalu odražuje cjelokupno Kristovo otajstvo. Ujedno promatramo, kako su sveci kroz povijest Crkve, u najrazličitijim prigodama, praktično provodili u život Isusov nauk. Taj život s liturgijom pomaže nam da u sebi proživljavamo Kristov život, da se tako pomoću liturgije duhovno preporađamo i izgrađujemo. Merz je napisao da misal i u književnom pogledu nadvisuje djela svjetske književnosti.³⁵

Poslije iznesenog, ne začuđuje činjenica što je Merz smatrao „da je prijevod ovako fundamentalnoga djela epohalna pojava u našem književnom životu. Mogli bi što više reći, da je to najvrijednija knjiga, što je mi uopće imamo na hrvatskom jeziku”. Dosljedno tome Merz je preporučivao svima, a posebno članovima katoličkog pokreta, „da tu knjigu nabave i *da po njoj udese svoj život*”.³⁶

Merz je ustvari bio uvjeren da će misal, ako se dobro iskoristi, imati važnu ulogu u vjerskoj i moralnoj i pogotovu liturgijskoj obnovi hrvatske katoličke mladeži, a zatim i svega naroda. Zato se i koristio svim raspoloživim mogućnostima da bi upozorio sve vjernike na nenadomjestivu važnost misala za dobru pripremu na misu i za djelatno aktivno sudjelovanje u misi. Zato je pri koncu svoga gore navedenog oduševljenog članka povodom prvog izdanja *Rimskoga misala* na hrvatskom jeziku napisao slijedeću želju i poticaj: „Želimo svemu našemuku, a osobito našemuku daštvu, da prigrli ovu knjigu sa svim žarom svoje duše. Neka je nosi u crkvu i u školu, na igralište i na put. Neka uči napamet slavopjeve i posljednice i tako nagomila blago vjerskoga znanja i prave poezije, koja će ga sve više i više približavati Gospodinu našemuku Isusu Kristu.”³⁷

Merz je želio i svim sredstvima nastojao pridonijeti da bi što više mladih vjernika imalo misal u ruci i njime se neprestano služilo. On je osobno nabavljao i darivao misal mladim vjernicima. Tako je nabavio francusko-latinski svagdanji misal od dom G. Lefebvrea i darovao studentima Franji Šeperu i Ivanu Jageru.³⁸ Šeper je postao svećenik i kardinal, a Jager isusovac.

Isusovac o. Jager opisao je Merza kao duhovnog vođu studenata koji su se okupljali da raspravljaju o duhovnim pitanjima. Merz im je tumačio što je razmatranje i kako ga mogu svako jutro obaviti iz misala razmatrajući o tekstovima dnevn-

35. Usp. Isto, 81-83.

36. Isto, 84.

37. Isto, 87.

38. Usp. B. NAGY Borac s bijelih planina Ivan Merz, Zagreb 1971, str. 228; I. JAGER, Moj susret s Ivom, u *Život* 5 (1938) 302.

ne mise i primjenjujući to na sebe. „Oduševljavao nas je za liturgiju i moljenje sv. mise iz misala” — kaže Jager.³⁹ Jager kao student i član orlovskog društva često je odlazio na razne orlovske tečajeve i sastanke, a prije odlaska svaki bi put posjetio Merza, da mu tašku napuni knjižicama *Sveta misa* od Kniewalda i da mu dade upute kako će poučiti i potaknuti sudionike tih susreta da zajednički recitiraju svetu misu iz tih misala. To je uvijek bila najvažnija Merčeva uputa.⁴⁰

Za vrijeme mise, govorio je Merz, treba da pratimo riječi i pokrete svećenika, treba da molimo zajedno s njime; stoga je potrebno da svaki vjernik ima u rukama misal. Crkva želi da tako sudjelujemo u misi. Taj način sudjelovanja bolje odgovara socijalnom katoličkom duhu, koji zahtijeva da se mi u zajedničkoj molitvi ujedini sa svećenikom, a ne da molimo nešto sami za sebe. Tako nas misa ujedinjuje.⁴¹

Taj način sudjelovanja u misi uvjet je da bismo intenzivno živjeli liturgijski život. Samo tako i najmanje misne pojedinosti imat će za nas duboko značenje, a moljenje misnih tekstova bit će najbolja priprema za svetu pričest.⁴² Potrebno je zato poučiti vjernike da bi znali pratiti misu iz misala, pa tako znali svoje često neprikladne i nezgodne molitve zamijeniti pravim liturgijskim molitvama.⁴³

Merz je kroz tri godine pisao liturgijsku rubriku u *Posestrimstvu*, glasilu posestrima (orlica). U prva tri broja nastojao je potaknuti sve orlice, a zatim svu mladež i sve vjernike, da svakog dana upotrebljavaju misal. Budući da je misa najvažniji čin dana, potrebno je dobro je poznavati da bi se mogli izvući svi plodovi; stoga je potrebno da svaka orlica ima misal, jer je on „najljepši molitvenik”.⁴⁴

Merz je upozoravao da će zasigurno biti i onih posestrima kojima će biti žao napustiti svoje privatne molitve koje su se naučile moliti preko mise, jer u tim molitvama mogu posve otvoriti svoju dušu pred Bogom, što im neće biti moguće ako mole sa svećenikom; bit će i onih koje će govoriti da nema smisla izgovarati iste molitve koje moli svećenik, kad ne obavljamo u isti čas sve one čine koje on čini. Odgovarajući na te prigovore, Merz je upozorio da se u njima očituje nerazumijevanje ljepote i značenja liturgijskih molitava. Tko tako misli, potrebno je da uzme misal i prouči ga izvan mise, pa će se pomalo uvjeriti da se u njemu nalaze najljepše molitve, uzete iz Svetoga pisma ili njime nadahnute. Posvećene tradicijom, te su molitve kroz stoljeća molile tisuće duša, koje su u njima nalazile utjehu i snagu, i najbolji način razgovora s Bogom. Za ostale molitve ima vremena izvan mise, a misa mora biti naš glavni molitveni čin, obavljen u zajedništvu sa svećenikom i svim vjernicima. I sama riječ *liturgija* znači javni, zajednički čin. Misa je to na osobit način; svećenik se naime u misi opetovano ob-

39. Usp. I. JAGER, Isto, 301-302.

40. Usp. Isto, 303.

41. Usp. I. MERZ, Liturgijski kutić, u *Posestrimstvo* 3 (1924) 37.

42. Usp. Isti, Liturgijski kutić, u *Posestrimstvo* 1 (1923) 14.

43. Usp. Isti, Liturgijska predavanja u Zagrebu, u *Nedjelja* 18 (1924) 2-3.

44. Usp. Isti, Liturgijski kutić, u *Posestrimstvo* 1 (1922) 12-13.

raća narodu pozivajući ga na zajedničku molitvu i sabranost, moleći se za njega i u ime njega. Svi mi tvorimo dio toga naroda. Treba, dakle, da zajednički molimo misu, da bismo tako postali dionici velikih milosti, koje nam donosi samo njezina nekrvna žrtva. Te molitve su ujedno i najljepša i najbolja priprava i zahvala za svetu pričest.⁴⁵ Stoga je Merz pisao u jednom drugom članku: Ja „bih svakako bio (za to), da za svete mise ništa ne molite, već da molite samu misu”.⁴⁶

Merz je govorio da je veoma korisno, dapače i prijeko potrebno pročitati liturgijske tekstove prije samog sudjelovanja u liturgijskom činu, da bi naše sudjelovanje u liturgiji moglo zaista biti djelatno i plodonosno.⁴⁷

Merz se s pravom nadao da će misal, ako se prihvati i dobro iskoristi, zaista doprinijeti duhovno-vjerskoj obnovi u hrvatskom narodu. On je pisao: „*Uvjereni smo da će misal odgojiti cijeli niz solidnih, požrtvovnih katoličkih radnika i osobito molimo Boga, da probudi u mnogim čitaocima želju za svećenički odnosno redovnički stalež.*”⁴⁸

Iz iznesenog je očito, da je Merz imao veoma naprednih i ispravnih ideja o aktivnom sudjelovanju vjernika u misi, o upotrebi misala, o misnoj žrtvi koju vjernici prinose zajedno sa svećenikom za sve ljude, što nam omogućuje napredovanje u zajedništvu s Bogom i međusobno, o prinošenju samih sebe u euharistijskoj žrtvi. . .

Te ideje, koje imaju trajnu vrijednost, a Merz ih je ispravno shvatio, istaknute su u koncilskoj liturgijskoj Konstituciji *Sacrosanctum Concilium*, gdje je naglašeno da je prijeko potrebno poučiti vjernike da u misi sudjeluju svjesno, pobožno i djelatno, a ne kao tuđinci ili nijemi gledatelji. U Konstituciji je također naglašeno da se vjernici trebaju hraniti Gospodnjim tijelom, da zahvaljuju Bogu, da prikazuju žrtve mise zajedno sa svećenikom, da prinose sami sebe, da bi tako mogli iz dana u dan rasti u jedinstvu s Bogom i među sobom (SC 48).

Očito je da se Merčeve ideje posve slažu s ovima. Ali on je to naglašavao gotovo 40 godina prije proglašenja koncilske konstitucije.

4. Misa je bez pričesti „nepotpuna”

Merz shvaća i prihvaća želju Crkve, koju je izrazio veliki sveti Pio X., o čestoj i svagdanjoj pričesti, jer je on svjestan da pravi liturgijski čin dovodi do jedinstva s euharistijskim Kristom. Dosljedno tome, za Merza misa bez pričesti nije potpuna s obzirom na naše sudjelovanje, jer se Krist sakrio pod prilike kruha i

45. Usp. Isti, Liturgijski kutić, u *Posestrimstvo* 2 (1922) 24-26.

46. Isti, Duhovna obnova po liturgiji, u *Luč* 1 (1924) 16.

47. Usp. Isti, U krilu svete liturgije, u *Hrvatska prosvjeta* 12 (1924) 517.

48. Isti, Razmatranje o Rimskom misalau, u *Hrvatska prosvjeta* 3-4 (1922) 84.

vina upravo zato da bi bio naša hrana. Mi se u misi prinosimo zajedno s Kristom – glavom Mističnog tijela, a taj prinos bit će potpun samo ako završi pričešću. Toga su bili svjesni prvi kršćani, pa su se zato pričešćivali na svakoj misi. I Tridentinski koncil je izrazio želju u tom smislu (sjed. XIII. i XXII.). Stoga je Merz pozivao sve vjernike, a na poseban način mladež, da se kao suvremeni i osvjedočeni katolici pričeste uvijek kada su na misi, da bi mogli, snagom pričesti, sudjelovati u neizmjernom životu Riječi Božje. Pričest treba biti središte i vrhunac svagdanjega života svakoga kršćanina, jer je ona vrhunac sve liturgije. Sav naš život kroz dan treba biti kristocentričan, to jest usmjeren prema svetoj pričesti.⁴⁹

Naglašujući da su misni liturgijski tekstovi i molitve najljepša i najbolja priprava i zahvala za svetu pričest,⁵⁰ Merz se slagao s mnogim učiteljima duhovnoga života te naglašavao potrebu produžene zahvale poslije mise (barem 15 minuta). Tko nema na raspolaganju toliko vremena, ne treba zbog toga odustati od svete pričesti. I ovdje vrijedi pravilo: tko ima puno, neka dade puno, tko raspolaže malim, neka dade ono malo. Bolje malo nego ništa! Da bismo se mogli pričestiti, dovoljno je da smo u stanju milosti i da imamo pravu nakanu. Najbolji način zahvale Isusu sastoji se u tome da dobro upotrijebimo i iskoristimo svoj dan.⁵¹

Merz je o euharistiji pisao s mnogo zanosa, jer je ona bila „središte oko kojega se kao oko svoje osi kretao cijeli njegov život i rad”.⁵² On je sve činio da bi i drugi shvatili kako su katolički međunarodni omladinski pokret i Katolička akcija utemeljeni na svagdanjoj pričesti, koja treba da bude temelj, korijen i izvor orlovstva.⁵³ Zato *Zlatna knjiga* orlovstva zahtijeva od svojih članova barem mjesečnu, a po mogućnosti i svagdanju pričest.⁵⁴ Merz je naglašavao da nije dovoljan samo fizički odgoj, koji je bio u programu orlovske organizacije; ako želimo odgojiti čistu generaciju, koja će imati tijelo podložno duhu, potrebna je euharistija.⁵⁵ Ona otklanja od nas rđu grijeha i ulijeva u dušu život i novi žar, usmjerujući nas tako prema savršenosti. Tada u našoj duši počinje izvirati izvor nove vode koja nas vodi u vječni život (Iv 4,14). Snagom svete pričesti naša se duša najbrže preporada, postaje slična svome božanskom Zaručniku; dapače, postaje u nekom smislu božanska, jer već na zemlji sudjeluje u vječnosti. Merz je pisao da se imamo smatrati sretnima što živimo u vremenu u kojemu, s obzirom na svagdanju pričest, možemo uživati plodove pontifikata pape Pija X.⁵⁶ Stoga je Merz i poticao hrvatsku katoličku mladež i sve vjernike na svagdanju pričest. Slijedio je u tome želju Crkve, to jest Pija X.

49. Usp. Isti, Duhovna obnova po liturgiji, u Luč 1 (1924) 17.

50. Usp. Isti, Liturgijski kutić, u Posestrimstvo 2 (1922) 26, 1 (1923) 14.

51. Usp. Isti, Liturgijski kutić, u Posestrimstvo 10 (1924) 192.

52. Dr M.K., Naš dragi sveti Ivan, u Križ 5 (1930) 87.

53. Usp. J. VRBANEK, Vitez Kristov dr Ivan Merz, Zagreb 1943, str. 124-125.

54. Usp. I. Merz, Zlatna knjiga hrvatske orlovske omladine, Zagreb 1924, str. 14.

55. Usp. Isti, Katolički tjelesni uzgoj, u Katolički tjednik 32 (1926) 2.

56. Usp. J. VRBANEK, nav. dj., 170.

I Konstitucija *Sacrosanctum Concilium* naglašuje da se najsavršenije sudjelovanje u misi ostvaruje „kad vjernici nakon svećenikove pričesti blaguju Tijelo Gospodnje od te iste žrtve” (SC 55).

Unatoč određenom legalizmu, Merz je ispravno i dobro naglašavao da se najbolja priprava i zahvala za pričest sastoji u djelatnom sudjelovanju u misi i moljenju misnih molitava, i da se jedan drugi veoma lijepi način zahvale za svetu pričest sastoji u dobrom korištenju dana. I ovdje je Merz veoma dobro rasudio. Zato su njegove ideje ispravne i neprestano valjane.

Iz rečenoga se vidi da su Merčeva razmišljanja o euharistiji i posebno o misi kao središtu liturgije i ishodištu duhovne obnove veoma zanimljiva, liturgijski ispravna i suvremena, jer se u koncilskim i pokoncilskim dokumentima nalaze posve slične smjernice i odredbe kojima se želi postići liturgijska i duhovna obnova.

Stoga smo smatrali korisnim sakupiti ova Merčeva razmišljanja i prikazati ih u ovome članku, da bi se njima mogli nadahnjivati i duhovno obogaćivati svi oni koji to žele.